

negende jaargang nummer 10 | 1968

KLEIO

UIT DE INHOUD:

- 1 Mentaliteitsverandering in verband met het oorlogsvraagstuk
- 2 "Op de grens van twee werelden"
- 3 Leerplan nota Rijswijk

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.) BESTUUR

H. DE RUYTER, *voorzitter*; Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657

C. M. H. BOSCH, *vice-voorzitter*; Borskilaan 7, Bloemendaal, tel. 023-61723

DRS. G. J. GERBSCHIED, *1e secretaris*; Stadionkade 76 III, Amsterdam, tel. 020-798286

DRS. A. J. M. VAN DER EERDEN, *2e secretaris*; Essesteijnstraat 4, Voorburg, tel. 070-863757

M. LEEFLANG, *penningmeester*; Asterstraat 18, Enkhuizen, tel. 02280-3152; postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te Enkhuizen.

A. J. V. M. ADANG, Waalwijk

DR. P. A. M. GEURTS, Leiden

DRS. G. A. J. GIEZEMAN, Voorburg

G. S. SCHAAFSSMA, Breda

CONTRIBUTIE

f 20,— per kalenderjaar, het abonnement op Kleio inbegrepen

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden dienen te worden gericht aan Administratie VGN, Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998. Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer.

COMMISSIES

DIDACTIEKKOMMISSIE

H. E. DE WOLFF, *voorzitter, a.i.*; DRS. J. H. BIERLING; C. M. H. BOSCH; A. C. E. JANSE; O. POLETIEK; DRS. D. T. STEENIS;

Secr.: DRS. J. HAM, Simon Stevinstraat 27, Amsterdam 6, tel. 020-51820

Penn.: MEJ. A. U. M. KAMP, Plantsoenlaan 19, Bloemendaal, tel. 023-56715

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

De gegevens over de P. A. - commissie staan vermeld op de laatste tekstpagina van dit nummer.

COMMISSIE PUBLICITEIT

A. J. V. M. ADANG, *voorzitter*; DRS. J. B. STOMPH

Secr.: W. F. KALKWIEK, Rembrandtlaan 31, Velp, tel. 08302-5992

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland

Redactie: DR. P. A. M. GEURTS; DRS. H. J. NANNEN; DRS. G. W. T. M. TOMASSEN; G. WIJLING

Secr.: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-4527

Abonnementen voor leden gratis; voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar; studentenabonnement: f 10,— per kalenderjaar. Opgave aan Administratie VGN, Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

KLEIO DIDACTICA

Nummers te bestellen door overschrijving van het verschuldigde bedrag op postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te Enkhuizen, met vermelding welk nummer wordt gewenst.

Correspondentie over deze bestellingen: Administratie VGN, Mient 272, 's-Gravenhage, tel. 070-682998.

Kleio en Kleio Didactica worden uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses - P. Noordhoff - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme

KLEIO

*Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)*

NEGENDE JAARGANG - NUMMER 10 - DECEMBER 1968.

MEDEDELING VAN DE PENNINGMEESTER

OVER VIJFENTWINTIG GULDEN !

In de mammoet-aera is het voor de VGN een duur bestaan.

Vele rapporten en voorstellen (besluiten) van alle onderwijsraden en instituten bereiken het bestuur van de VGN en eisen een voortdurende slagvaardigheid.

Het oprichten van een eindexamen-commissie, het deelnemen aan een brugklas-commissie, didaktische activiteiten en het reageren op denkbeeldige plannen tot opleiding van leraren hebben een groei van de activiteiten in alle richtingen tot gevolg.

Bovenal is het van belang de leden, regionaal, meer en meer bij de meningsvorming van de VGN te betrekken.

Dit alles en nog veel meer heeft het bestuur op de jaarvergadering van 16 april 1968 genoodzaakt een voorstel te doen tot verhoging van de contributie.

Tegen de zin van de meerderheid van de toen aanwezige leden was het bestuur geen voorstander van een drastische verhoging.

De vergadering heeft toen vastgesteld, dat u als lid in 1969 f.25. - contributie betaalt.

Dit bedrag dient u als lid, begin januari 1969, over te maken op de girorekening van de penningmeester : 128701.

M. Leeftang,
penningmeester.

MEDEDELING VAN DE EINDEXAMENCOMMISSIE.

Eind Januari 1969 zal het interimrapport van de eindexamencommissie in een speciaal nummer van KLEIO worden gepubliceerd. Aan dit rapport zal een enquêteformulier worden toegevoegd, waardoor de leden van de V.G.N. in de gelegenheid worden gesteld hun visie er op te geven. De resultaten van deze enquête zullen worden verwerkt in het eindrapport van de commissie, dat in het voorjaar van 1969 gereed kan zijn. Reeds nu doet de commissie op de leden van

de V.G.N. een beroep t.z.t. het enquêteformulier in te vullen teneinde te komen tot een zo gededgen mogelijk oordeel over de eindexamenproblematiek.

Dr. Th. Stoelinga,

secretaris.

COLLEGECONFERENTIE POSTACADEMIALE VORMING
"EVERT KUPERSOORD" TE AMERSFOORT - 31 januari en 1 februari 1969.

De commissie Postacademiale Vorming nodigt U hierbij uit voor de jaarlijkse conferentie, bestemd voor leraren V.W.O. en leraren met 1e graads-bevoegdheid.

Het conferentie-thema luidt:

HET TIJDPERK VAN SOEKARNO .

Prof. dr. S.L. v.d. Wal en Dr. J.M. Pluvier verzorgen een schriftelijke inleiding.

Sprekers op de conferentie zijn: Prof. Dr. W.F. Wertheim, Dr. Basuki Gunawan en Drs. Y. de Wit.

Alle hierboven genoemde personen zijn aanwezig tijdens de paneldiscussie op zaterdagmiddag.

De gebruikelijke tentoonstelling van boeken en andere publikaties wordt ook nu weer verzorgd door het Kon. Instituut voor de Tropen.

Programma en schriftelijke inleiding worden de deelnemers van te voren toegezonden.

Aanmelding (uitsluitend door girostorting)

U wordt als deelnemer aan de conferentie beschouwd als U een bedrag van f. 15. - gestort hebt op girorekening 527314 ten name van de penningmeester Commissie P.A.V. van de V.G.N. te Den Haag, met vermelding van het woord "collegeconferentie". Liefhebbers voor een beperkt aantal eenpersoons kamers gireren f. 3.50 méér.

Reiskosten (trein 2e kl. en interlokale busdiensten) worden geheel vergoed. Lakens, etc. zijn ter plaatse aanwezig. Spoedige aanmelding is gewenst.

Het "Evert Kupersoord" is te bereiken:

Vanaf station Amersfoort met bus 55 of 56 van de U.B.M.

Uitstappen halte Oude Lichtenberg, dan bent U vlak bij het Evert Kupersoord.

Voor automobilisten: Bij de rotonde Amersfoortse Berg.

Adres en telefoonnummer; Stichtse Rotonde 11, telefoon 03490 - 12545.

De Commissie Postacademiale
Vorming der V. G. N.

MENTALITEITSVERANDERING IN VERBAND MET HET OORLOGSVRAAGSTUK

Drs. J. P. van Zweeden

Aan een conferentie van de "Stichting Vredesopbouw", gehouden op 13 en 14 september 1968 in hotel "De Bilderberg" (bij Oosterbeek), over bovenstaand thema, heb ik als afgevaardigde van de V. G. N. mogen deelnemen. Ook de taak van het in oprichting zijnde Nationaal Instituut voor Vredesvraagstukken ¹⁾ kwam op deze conferentie ter sprake.

Enige informatie over de "Stichting Vredesopbouw" ²⁾ en over de opzet van de conferentie ³⁾ zijn opgenomen in 2 noten achter dit artikel.

De leiding van de conferentie was in handen van de voorzitter van de Stichting, prof. dr. P. H. Kooymans (V. U. , Amsterdam).

De titels en inleiders van de 4 onderwerpen waren:

- I. "Objectieve factoren en bewust streven met betrekking tot vredesbevordering" Prof. dr. B. Landheer (directeur van de Bibliotheek van het Vredespaleis te Den Haag en bijzonder hoogleraar in de sociologie der internationale betrekkingen aan de Universiteit van Groningen, en voorzitter van het China Studie Comité).
- II. "Relatie tussen publieke opinie en regeringsbeleid" - Mr. M. van der Stoep (voormalig staatssecretaris van Buitenlandse Zaken)
- III. "Problemen van voorlichting en vorming" - drs. B. J. Th. ter Veer (medewerker (sociale psychologie) van het Polemologisch Instituut van de R. U. te Groningen)
- IV. "Kriteria voor het oplossen van conflicten" Mr. J. W. Nobel (eveneens medewerker van laatstgenoemd Instituut).

In het hierna volgend verslag van enkele punten uit de inleidingen etc. wil ik na I, eerst IV, dan II en tenslotte III plaatsen, dit vanwege een betere samenhang; III heeft de meest directe relatie met ons onderwijs. De eerste inleiding van Prof. Landheer wordt vrij uitvoerig weergegeven met het oog op de m. i. belangrijke en veelal oorspronkelijke visie op de contemporaine internationale problematiek. Het loont zeker de moeite om het eens te vergelijken met de analyse van andere deskundigen op dit terrein.

Het verslag wordt gevolgd door een nabeschouwing over de mogelijke betekenis van een en ander voor ons onderwijs en een vergelijking met wat in de laatste tijd in Kleio over soortgelijke onderwerpen is verschenen.

Verslag van de inleidingen:

- I. Prof. Landheer: De organisatoren van deze conferentie hebben gemeend dat het nuttig is de vraag te stellen naar de objectieve factoren die een rol spelen in het streven naar een stabiel internationaal systeem waarin fysiek geweld en de dreiging daarmee tot een minimum of althans tot een veel

lager niveau zijn teruggebracht.

Deze vraagstelling is gerechtvaardigd omdat de pogingen tot vredesbevordering dikwijls een emotionele basis hebben en daardoor gemakkelijk leiden tot wensprojecties waarvan de mogelijkheid tot verwezenlijking niet primair gesteld wordt.

De primaire vraag blijft derhalve hoe een gegeven internationale situatie zo objectief mogelijk gezien kan worden en of en hoe deze door bewust menselijk handelen beïnvloedbaar zou zijn, waarbij dan nog komt dat de motivering voor deze verandering aanwezig moet zijn. Vanuit deze vraagstelling kan men komen tot een eenvoudig model (dat verder geen pretenties heeft, maar uitsluitend als hulpmiddel fungeert), dat als uitgangspunt kan dienen, waarbij dus drie factoren worden onderscheiden :

1. de gegeven situatie
2. de mentaliteit, waarmee de situatie benaderd wordt
3. de motivering, die de situatie als bevredigend of als onbevredigend beschouwt.

De mentaliteit resulteert uit voorafgaande ervaring, en men kan dus slechts herhalen wat reeds dikwijls naar voren is gebracht, n.l. dat wij de situatie van heden steeds benaderen met de mentaliteit van gisteren. Deze, door de natuur ingebouwde vertekening, veroorzaakt emotionele spanningen die dan leiden tot veranderingen in mentaliteit en situatie. Genoemde vertekening, de distortie-factor, wordt op internationaal gebied versterkt omdat er niet alleen sprake is van de ingebouwde distortie, maar ook omdat de internationale mentaliteit bewust een groter stabiliteit suggereert dan in werkelijkheid is gegeven, tenzij in revolutionaire perioden een bewuste vertekening plaatsvindt die instabiliteit in plaats van stabiliteit poneert.

Op ieder ogenblik is de bestaande situatie objectief gegeven.

Zodra wij dus te maken hebben met internationaal denken dat bepaalde schema's, blauwdrukken of formules als oplossing poneert, moet onmiddellijk de vraag gesteld worden naar de verhouding van de blauwdruk tot de gegeven situatie en de mogelijkheid door bewust handelen - waarvoor dan de motivering aanwezig moet zijn - de blauwdruk in een sociaal systeem te verwezenlijken. De gecompliceerdheid van deze structurele verhouding werd in het verleden dikwijls over het hoofd gezien, omdat denkschema's, blauwdrukken, bewustzijnspatronen enz. op internationaal gebied veelal een compensatie-mechanisme zijn. Zij zijn de reactie op een situatie die als onbevredigend gevoeld wordt, zonder dat de denkschema's de situatie kunnen veranderen, of omdat het denkschema niet functioneel is, of omdat de motivering niet voldoende sterk is om de distortie-factor te overwinnen. De "mentaliteit" gaat dan een soort eigen bestaan voeren als een sociaal nuttig compensatie-mechanisme, zonder de werkelijkheid noemenswaardig te beïnvloeden.

Van dit fenomeen zijn onder het hoofd: "weerstand tegen sociale verandering" talloze voorbeelden te geven. In de internationale sfeer zou men kunnen noemen de projectie van een wereldstaat als enige mogelijke vorm voor een bevredigende wereldmaatschappij, een denkvorm die voortkwam uit de juridi-

sche mentaliteit van de heersende staten van de negentiende eeuw. Het beeld van een wereldstaat veronachtzaamt de mogelijkheid van andere mondiale systemen en beantwoordt ook niet de vraag hoe men van de gegeven internationale situatie uit door bewust handelen en van welke groepen de gewenste situatie zou bereiken.

Sociale veranderingen ontstaan dan ook alleen als min of meer adequate denkpatronen betrekbaar zijn op de motivering van sociale groepen, die voldoende kracht bezitten, of als er een situatie optreedt die een zo sterke uitdaging inhoudt dat de verandering noodzakelijk wordt. Door het aanwezig zijn van deze drie factoren: de mentaliteit of het denkpatroon, de motivering, en de uitdaging van de situatie, heeft b.v. de klassenstrijd van de 19e eeuw geleid tot een nieuw sociaal systeem in de volgende periode.

De wetenschap van de internationale betrekkingen zou eerst tot een algemeen aanvaarde methode moeten komen om de internationale situatie te analyseren. Dit zou eventueel mogelijk zijn door een instituut van de Verenigde Naties. Veranderingen in de internationale mentaliteit zijn pas te verwachten als de doelstellingen van de voornaamste landen mondiaal gemotiveerd zouden worden, hetgeen ook zeer grote interne mentaliteitsveranderingen en veranderingen in de sociale structuur zou betekenen. Deze veranderingen zijn moeilijk omdat de internationale mentaliteit gedomineerd wordt door de denkvormen van een internationaal statensysteem, terwijl wij in werkelijkheid te maken hebben met industriële systemen die een kernland en een aantal perifiëlanden omvatten. Begrippen zoals soevereiniteit, zelfbestemming, internationale rechtsorde, internationale organisaties enz. hebben derhalve een geringere werkelijkheidswaarde dan vroeger, terwijl de internationale mentaliteit het doet voorkomen alsof deze gestegen zou zijn.

De motivering van het overgrote deel van de mensheid is gericht op redelijke welvaart, een redelijke hoeveelheid sociale en politieke participatie en zelfbestemming, goed en menselijk aanvaardbaar bestuur, continuïteit en veiligheid.

Deze motivering is onvoldoende verwerkt in de internationale mentaliteit die eerder met wensbeelden dan met realiteiten werkt. Als eerste voorbeeld moge genoemd worden het beeld van voortgezette sociale verandering, wat in wezen volledige nonsens is. De mens zoekt naar een bevredigend adaptatie-patroon, en zodra hij dat gevonden heeft, is hij geneigd dit patroon te stabiliseren, te verfijnen en te verdiepen. Dit is de wordingsgeschiedenis van ieder cultuurpatroon.

Op het ogenblik zoekt de mensheid naar een mondiaal adaptatie-patroon dat nog niet gevonden is, maar het is wel duidelijk dat het alleen kan bestaan uit het op elkaar afgesteld zijn van een aantal ecologische industrie-systemen. Alleen uit de interne orde en stabiliteit van deze systemen zou een mondiale orde kunnen ontstaan. Het doel van "voortgezette verandering" formuleert slechts de maximalisatie van macht van individuele landen of van groepen van landen, gecombineerd in een industrie-systeem. Deze doelstelling druipt geheel in tegen die van mondiale orde die gericht zou dienen te zijn op coör-

dinatie of althans coëxistentie van deze systemen.

Het beeld van een egalitaire juridische wereldorde werkt misleidend omdat er eerst een orde in de sociale werkelijkheid moet bestaan, voordat een normatieve orde een zekere graad van effectiviteit kan bereiken.

Het industrie-systeem als sociale innovatie presenteert zich als een volmaakt systeem en eist absolute gelding voor zich op. In werkelijkheid is het een systeem dat een redelijk bestaan voor grote bevolkingsmassa's mogelijk maakt, maar dat ook zeer vele bezwaren heeft. Het vereist van de individu een eenzijdige, hoofdzakelijk mentale inspanning die tot de compensatie leidt van neoprimitieve levensvormen in de vrije tijd. Dit maakt de "actor" in het industrie-systeem uiterst manipuleerbaar, en hiertegenover zou dus moeten staan een zeer hoog ontwikkeld sociaal verantwoordelijkheidsgevoel van de industrieel, de wetenschapsmens en de politieke "decisionmaker" in duidelijk gedefinieerde sociale codes, zoals de "New Deal" in de V.S. dit voorzag. Deze noodzakelijke ontwikkeling heeft tot dusver niet plaatsgevonden.

In de tweede plaats toont het industriesysteem een zeer verschaald cultuurpatroon, en het zou moeten pogen cultuurvormen te ontwikkelen, die los staan van alle commerciële en financiële overwegingen. Bovendien dient de uiteindelijke sociale doelstelling van dit systeem geformuleerd te worden, zodat deze doelstelling discutabel en corrigeerbaar wordt, in plaats van het tegenwoordige absolutisme, met enkele secundaire en in hoofdzaak gemanipuleerde politieke correcties. De formule b.v. "the American way of life" is eerder een magische bezweringsformule dan een filosofisch verantwoord sociaal programma.

De doelstelling van wetenschappen, zoals polemologie, irenologie, futurologie, internationale betrekkingen, conflictologie, enz. ligt dus eerder in een bijdrage tot bewustwording van de moderne mens dan in een beïnvloeding van regeringen die op deze bewustwording kunnen reageren, maar zelf niet bij machte zijn er leiding aan te geven. De moderne staat opereert ten dele binnen het kader van regionale en ecologische industrie-systemen, ten dele werkt hij als een rem hierop. Voor Nederland b.v. betekent de Atlantische houding de inpassing in het industrie-systeem; Europees federalisme betekent grotere nadruk op politieke zelfbestemming; mondiale denkvormen vertonen dikwijls een zekere afkeer van realisme, enz..

Er zijn keuze-mogelijkheden en alternatieven die in al hun implicaties moeilijk analyseerbaar en formuleerbaar geworden zijn en daardoor een vrij kunstmatig eigen bestaan leiden.

Wat de motivering betreft, zijn verhoging van de levensstandaard, politieke zelfbestemming, verandering en stabiliteit tegenstellingen waaruit de individu een keuze moet maken. De voorstelling alsof al deze factoren attributen van het industrie-systeem zijn, is volkomen fictief.

Eén van de hoofdpogingen van bewuste verandering in de richting van een sociale

wereldorde ligt derhalve in de scheiding van fictie werkelijkheid. Een groot deel van de internationale mentaliteit is fictie en slechts een bescheiden deel is werkelijkheid. Het blijkt telkens weer opnieuw dat een orde moet bestaan in de sociale werkelijkheid voordat zij weerspiegeld kan worden in een adekwate bovenstructuur.

De oorlog was de techniek van de plaatsbepaling in de machtsstructuur van het statensysteem, terwijl het industrie-systeem door zelfbegrenzing, compromissen en planning tot een coëxistentieel systeem zou kunnen komen dat echter klaarblijkelijk noch door de V. S., noch door de U. S. S. R. gewenst wordt of als "haalbaar" wordt beschouwd.

Oorlog was en is een middel tot een doel; vrede is op zichzelf ook een middel en geen doel. Vrede is het middel tot een stabiele en permanente wereldmaatschappij, waarin de subsystemen een relatief hoge stabiliteit vertonen. Dit type maatschappij - een geheel ander sociaal systeem derhalve - is in onze denkvormen nog niet verwerkt, en derhalve is ook de mogelijkheid van opvoeding tot vrede nog in een primair stadium. Het beeld van den mondiaal vredessysteem is nog niet voldoende doordacht, en men denkt nog te veel aan een autoritair systeem naar analogie van de staat.

De grote moeilijkheid is dat het industriesysteem een zeer zware druk op de individu uitoefent, en deze druk zou sterk moeten verminderen, voordat een mondiaal systeem mogelijk wordt. De grote druk die op het ogenblik in de competitieve maatschappij bestaat, wordt ten dele afgereageerd op buitenlandse gebeurtenissen die nog steeds in een zwart-wit patroon gepresenteerd worden.

Aangezien het spanningsniveau in de industriële maatschappij hoog ligt, is het onlogisch een ontspanning in het internationale vlak te verwachten. Het hoge spanningsniveau veroorzaakt een mentaliteit die de mogelijkheden voor een compromis, een reëel toekomstbeeld enz., onvoldoende ziet.

Concluderend is het volgende verband zichtbaar: competitieve industriesystemen; competitie tussen de industrie-systemen; een mentaliteit die dit spanningsniveau weerspiegelt, maar het niet veranderen kan omdat het er zelf een uiting van is. Het probleem wordt derhalve in hoe verre de internationale mentaliteit bewust beïnvloedbaar is. De internationale mentaliteit is meer een verbaal-dan een denkpatroon in de strikte zin van het woord, ofschoon dit niet of althans minder geldt voor de wetenschappelijke benadering van dit patroon, vooral van de economische, sociologische en psychologische kant. Bovendien zijn er de emotionele reacties die een verandering in de internationale mentaliteit teweeg kunnen brengen indien zij niet alleen een protest maar ook doordachte alternatieven betekenen;

Het oorlogssysteem is competitief; het vredessysteem coöperatief; het oorlogssysteem is extrovert; het vredessysteem introvert; het oorlogssysteem is gericht op de beheersing van mens en natuur; het vredessysteem op leven met natuur en medemens; het oorlogssysteem streeft naar een zo hoog mogelijk bezit van

fysieke geweldmiddelen; het vredessysteem naar een zo laag mogelijk bezit; het oorlogssysteem wakkert egoïsme, bezitsinstincten, onverdraagzaamheid, waarde-absolutisme aan; het vredessysteem zoekt naar het complete leven met een normale, materiële basis; het oorlogssysteem streeft naar snelheid; het vredessysteem naar ritme; het oorlogssysteem poogt hoge sociale cohesie te bereiken door dreiging en angstaanjaging; het vredessysteem zou niet meer dan een vrij lage graad van sociale cohesie betekenen en grote individuele, niet-georganiseerde vrijheid.

Alle groepen die zich van deze antithesen bewust zijn, kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van het vredessysteem. Of er genoeg van deze groepen zijn om binnen redelijke tijd een verandering te bewerkstelligen, moge worden opengelaten. Mentaliteitsveranderingen vinden zeer langzaam plaats, tenzij een sterke uitdaging optreedt. Bovendien zijn zij meestal partiël; zij corrigeren het bestaande systeem, maar veranderen het niet. De mentaliteit van het competitieve industrie-systeem zal daarom niet gemakkelijk veranderen.

De machtsblokken zijn uitermate bevreesd voor cohesievermindering binnen hun invloedssfeer. Grotere politieke onafhankelijkheid van landen of groepen van landen is alleen mogelijk als politieke wil voorhanden is en weerklank vindt in de motivering van bevolkingen. Alleen grote landen kunnen politieke en industriële macht combineren en het is ook alleen in deze gevallen dat men de gecombineerde motivering vindt. Het toekomstbeeld dat zich aftekent is derhalve dat van een beperkt aantal industrie-systemen waarom heen zich de mensheid groepeerd en die geleidelijk zouden uitgroeien tot vrij autarke systemen met een hoge bevolkingsdichtheid; verouderde denkvormen en "vested interests" die het industrie-systeem als een bezitsverhouding in plaats van als een sociaal systeem zien zijn de voornaamste hinderpalen voor het ontstaan van een mondiaal sociaal systeem. Dit nieuwe systeem kan slechts tot stand komen door een nieuwe plaatsbepaling van de staat in dit systeem, dus door ontpolitisering, functionele in plaats van autoritaire sociale controle, erosie van het nationale machtsbegrip enz. De fictie van nationale souvereiniteit werkt in zoverre gunstig dat het decentralisatie bevordert. In ieder sociaal systeem bestaan centralistische en decentralistische tendenties naast elkaar, maar er is, mondiaal gesproken, te veel nadruk gelegd op centralisme, terwijl de werkelijkheid zich bewogen heeft in de richting van regionale en ecologische industrie-systemen.

Het is duidelijk, dat de plaatsbepaling voor Nederland in een mondiaal sociaal systeem buitengewoon moeilijk is. In de eerste plaats is Nederland geïntegreerd in het Westelijk blok. Deze integratie is economisch en militair, en tot op zekere hoogte ook politiek, voorzover in de moderne maatschappij de politiek de tendentie heeft economische belangen te weerspiegelen en de verhouding politiek-economisch systeem niet langer op principiële wijze aan de orde te stellen. In het bewustzijn van de gemiddelde burger is de economische

integratie meer verwerkt en geaccepteerd dan de politieke waardoor de politiek een gedeeltelijk compensatorisch aspect gekregen heeft, waarin politieke zelfbestemming - bij economisch-militaire integratie een vrij vaag begrip - overgeprojecteerd wordt, zoals in het recente verleden herhaaldelijk duidelijk geworden is bij gebeurtenissen waarop de eigen angsten en onzekerheden afgereageerd worden. Bovendien is ook in de Nederlandse mentaliteit de verabsolutering van Westerse waarden bijna ongemerkt binnengedrongen, terwijl het toch geen diep nadenken behoeft om in te zien dat ten opzichte van de wereldmaatschappij de Westerse waarden relatief en niet absoluut zijn.

Er is een zeker verband tussen de analyse van internationale problemen en de futurologie, omdat slechts via een toekomstbeeld de dynamische factor in de wereldmaatschappij verdisconteerd kan worden. Het formalistisch-juridische beeld heeft de tendentie - bewust of onbewust - een status quo beeld te zijn. Aangezien het Westerse systeem echter economisch-expansionistisch is, ontstaat daardoor het dualisme dat meent politieke stabiliteit en economische expansie te kunnen verbinden. Als deze kunstmatige constructie faalt, wordt geregeld overgegaan tot politiek-militaire interventies, hetgeen opnieuw bewijst dat onder het industrie-systeem de politiek meer en meer een verlengstuk van de economie wordt.

Het gaat in wezen ook om een filosofische vraag, en de filosofische analyse is sterk in de hoek gedrongen in de z.g. "dynamische maatschappij" die "policy and applied sciences" verkiest boven "pure science". Eén van de meest belangrijke problemen n.l. de projectie van de wereldmaatschappij als een stabiel-systeem, waarvan ook de subsystemen redelijk stabiel en derhalve non-expansionistisch moeten zijn, komt in de dynamische maatschappij weinig aan de orde en wordt terzijde geschoven als niet passende in het maximalistische klimaat.

De vorming van een verantwoord wereldbeeld vereist filosofische verdieping, zowel als een dialoog tussen verschillende delen van de wereld die elkaar in een toekomstbeeld moeten kunnen ontmoeten, tenzij wij het idee van een "toekomst" geheel hebben opgegeven. Als motivering is de toekomst de zaak van de gehele mensheid, en er kan dus nooit sprake zijn van een monopolie van wetenschappen of bepaalde dirigistische groepen. Het toekomst- zowel als het wereldbeeld resulteren uit de motivering van de mensheid, en alleen de formulering en verwezenlijking van dit beeld is de taak van meer gespecialiseerde groepen. Sociale evolutie is een proces van sociale groei en slechts in zeer beperkte mate van planning zoals nu in vele delen van de wereld blijkt.

De wereldorde, zoals zij uit de tegenwoordige situatie verwezenlijkbaar is, is ongetwijfeld een gewenste orde die echter stuit op gevestigde belangen en verouderde denkvormen.

Het probleem van de mondiale bewustwording is een universeel probleem dat aan de orde komt zodra het gesteld is. De zuivere formulering van dit probleem met al zijn implicaties en het doorbreken van wens-projecties en maximalisti-

sche en expansionistische denkvormen is derhalve de meest essentiële opgave. Het is een absoluut noodzakelijke opgave want het grootste gevaar voor de mensheid zijn de halve waarheden die als hele waarheden worden voorgesteld en daardoor de individu verwarren en onzeker maken.

De consolidatie van een mondiaal sociaal systeem is een interne zowel als een externe aangelegenheid, maar des te groter en machtiger een land, des te meer is het een interne aangelegenheid een stabiel sociaal systeem te scheppen. Men kan op de V. S. als voorbeeld voor deze these wijzen, waar de interne politieke verwarring de onzekerheid over de externe expansie weerspiegelt. Voor een belangrijk gedeelte worden interne (binnenlandse) frustraties afgereageerd op een extern wereldbeeld: een projectie van een wereldmaatschappij als een "volmaakte maatschappij" terwijl een mondiaal sociaal systeem niet volmaakter of onvolmaakter zou zijn dan andere sociale systemen, want de menselijke situatie blijft in alle sociale systemen een gegeven factor. De opvoeding van de mens tot groter verantwoordelijkheidsgevoel, de controle over hartstochten en impulsen, de gerijpte en rechtvaardige oordeelskracht, de wijsheid die uit menselijke ervaring groeit, zijn voor de wereldmaatschappij even noodzakelijk of nog meer dan voor de sociale systemen van het verleden. De schepping van bevredigende menselijke verhoudingen is geen kwestie van techniek of weten, maar van het inzicht en het oordeel dat de weg naar de menselijke motivering weer te vinden. Menselijk gesproken is het sociale systeem van de toekomst niet anders dan dat van het verleden, en men kan er meer over leren uit Plato of Kant dan uit de meeste huidige schrijvers. Het op elkaar afstellen van mensen is meer een kunst dan een wetenschap, omdat gevoel en derhalve irrationaliteit de grootste rol spelen. Een wereldsysteem moet alle facetten van de menselijke natuur weer- spiegelen, en niet slechts een selectie daaruit die opnieuw frustraties zou veroorzaken.

Conclusie: een gedeeltelijk antwoord op de primaire vraag aan het begin is nu gegeven: essentieel is een zo objectief en realistisch mogelijk beeld van de structuur van het wereldsysteem; de analyse van de motivering ten opzichte van de bestaande situatie; de correctie op als negatief gewaardeerde situaties, zoals wij reageren op noodtoestanden die onmiddellijk als zodanig aan gevoeld worden.

Het industrie-systeem kan geen hoge graad van fysiek geweld verdragen, en heeft de mogelijkheid conflict-situaties vanuit zijn "capability" te corrigeren, indien het de nodige interne mechanismen ontwikkelt voor zelfbegrenzing en zelfbeperking. Des te hoger de "capability" des te groter de noodzaak voor deze begrenzing en des te groter de morele, niet de materiële, verplichting t.o.z. van de mensheid.

Voor deze processen is een algeheel omdenken noodzakelijk. Dit omdenken is een verplichting t.o.z. van de toekomst en derhalve t.o.z. van de jongere generatie. Zoals iedere ingrijpende sociale verandering vereist dit moed en offervaardigheid.

IV. Mr. Nobel : "Kriteria voor het oplossen van conflicten". :

Ten aanzien van deze criteria moet een consensus tot stand komen. Het zelfbeschikkingsrecht is niet voldoende. Ook het machts-kriterium bevredigt niet: vooral na W.O. II zijn er door de pat-stelling op nucleair gebied te grote risico's verbonden aan het dreig- en afschrikkingssysteem. Het criterium van de status quo, d. w. z. een handhaven van machts-evenwicht en invloedssferen, is niet billijk maar wel hanteerbaar. Het betekent wel tijdelijke stabiliteit, maar werkt op den duur ook zeer onbevredigend: het kan de problemen niet oplossen. Het grote bezwaar is dat het wel werkt in vreedstijd, maar niet in de oorlog, daar de status quo immers vaak het resultaat is van de machtsstrijd. Zodra men de status quo niet meer als stabiliserend ziet staat een internationale machtsstrijd niets meer in de weg. De ontwikkelingen in verband met Cuba, Vietnam, het Midden-Oosten en Tsjecho-Slowakije tonen aan dat de bestaande rigide structuur geen plaats biedt aan de noodzakelijke veranderingen; een zinvol perspectief ontbreekt. De volgende principes, die de tegenstellingen kunnen overbruggen en de nodige ingrijpende structuurveranderingen kunnen bevorderen, zijn:

- 1e. Uitbouw van internationale organisaties. Hierbij gaat het niet in de eerste plaats om de V. N. of andere politieke organisaties, maar vooral om het creëren van internationale belangengemeenschappen, die, wil men de tegenstellingen overbruggen, niet samen vallen met nationale belangen.
- 2e. Ontwikkeling van arme landen. Dit is niet alleen een ideëel programmapunt, want een "gezonde" wereld is onvoorstelbaar op basis van de N. -Z. tegenstelling.
- 3e. Wapenbeheersing ("Arms control") en mogelijk enige ontwapening. Wat dit laatste betreft moet men niet naïef zijn, want algemene ontwapening is een eindpunt van een ontwikkeling. Primair is veel meer ontspanning en integratie nodig.

Ten aanzien van de nationale situatie dient het volgende te worden bevorderd:

- 1e. Het introduceren van genoemde problematiek in de volksoopvoeding.
- 2e. Een (politieke) opvoeding van de "élite". De politieke élite is te weinig internationaal georiënteerd. We moeten af van een regering door amateurs. Veel meer mensen op bestuursniveau dienen een opleiding te krijgen in het "vak" internationale betrekkingen.
- 3e. Herziening van de nationale besluitvormingsstructuren. De huidige zijn niet adequaat aan de feitelijke internationale problematiek. Als voorbeeld kan dienen het onevenredig grote aandeel van het Amerikaanse Pentagon in het nationale budget. Er is te weinig kritiek op de te grote macht, die dit impliceert en op het vaak verkeerde gebruik hiervan.

In een klein land als Nederland moeten nieuwe ideeën worden gegenereerd: zij kunnen een dramatische uitwerking hebben (vb. Marx). Ideeën zijn ook daden, die moeten ingaan op conflictsituaties (analyse). Men weet nog steeds niet waar ze uit voortkomen. Daarbij ook te denken aan een verstaanbaar maken van houdingen in een internationaal conflict: het rationeel maken van

ideologiën en hun confrontatie. Vorming van publieke opinie op dit punt, ook door middel van het onderwijs, is gewenst.

Op politiek terrein is uitbreiding van de contacten met O-Europese landen nodig om iets van de scherpere ideologische tegenstellingen weg te nemen.

II. Mr. M. van der Stoep: "Relatie tussen publieke opinie en regeringsbeleid":

In enige inleidende opmerkingen werden enkele aspecten van de internationale situatie belicht. Door de ontwikkelingen in Tsjecho-Slowakije is de zaak van de ontspanning vertraagd. Er is echter geen reden voor een herbewapenings-psychose. Er zijn nog steeds mogelijkheden; ook Moskou beseft dat de dialoog met betrekking tot wapenbeheersing moet worden voortgezet. Er is geen enkele reden, ondanks enkele geluiden in Washington en Bonn die uitsel bepleiten, om het non-proliferatieverdrag niet te laten ratificeren. De veiligheid wordt daardoor zeker niet aangetast. Het zou zinloos zijn om een anti-raket-raket-systeem op grote schaal te bouwen; na voltooiing zou het alweer achterhaald zijn.

Ook voor chemische wapens is een indammingsregeling nodig. De ondergrondse kernproeven kunnen door een verbeterd detectie-systeem worden gestaakt. Ook op ander gebied zijn nieuwe detectiesystemen mogelijk en nodig. Een experiment in Engeland met automatische controleapparatuur met het oog op "vijandelijke" troepenbewegingen (operatie "First Look") is veelbelovend, maar wordt weer beperkt door een gebrek aan voldoende financiële steun.

Er zijn positieve en negatieve voorbeelden van de reactie der publieke opinie op het vredesstreven. Een voorbeeld van het eerste is een zekere weerklank ondervonden door de interkerkelijke vredesbeweging.

Een voorbeeld van een negatief geluid ten aanzien van b.v. wapenbeheersing (tot in de buitenlandse dienst toe) is de uitspraak: "het lukt toch nooit", wat weer leidt tot passiviteit.

Men moet de kansen, die er wel degelijk liggen, grijpen en uitbuiten.

De vredesbeweging moet zich niet schamen hier als pressure-groep op te treden en haar invloed in deze niet onderschatten. Nederlandse jongeren-organisaties hebben door hun optreden een ontwikkeling in de hier bedoelde zin bevorderd.

Ten aanzien van de publieke opinie is een aanpak op massale schaal gewenst (radio, T.V., pers). Het komende Nationaal Instituut voor Vredesvraagstukken zou hier ook een belangrijke rol kunnen spelen.

Een rem op dit alles is vaak de gedachte dat Nederland zo weinig kan doen, wat gewoon onwaar is. In Nato-verband b.v. zou Nederland veel meer kunnen uitrichten ten aanzien van wapenbeheersing e.d. Er is op dit gebied vaak zo'n armoede aan ideeën en nieuwe formuleringen. (Hier wees ook Nobel op, zoals wij hierboven zagen). Vanuit Nederland dient het contact met internationale vredesinstellingen en organisaties te worden uitgebreid: bevordering van internationale forums en de instelling van een Peace-Research subcommittee in het

kader van de Raad van Europa is gewenst, evenals conferenties tussen deskundigen van O. en W. Ook in de West-Europese Unie zou de ontwapenings- (c.q. wapenbeheersings-) problematiek centraal dienen te staan.

III. Drs. B.J.Th. ter Veer : "Problemen van voorlichting en vorming".:

Een aantal stellingen en conclusies van ter Veer worden ondersteund door de uitkomsten van een stuk feitelijke (sociologische en sociaal-psychologische) research. Zijn stellingen (plus enige toelichting) luiden als volgt:

1. De bijdrage van voorlichting en vorming in de verandering van de publieke opinie moet niet worden overschat.

Toelichting: de feitelijke gebeurtenissen zijn het meest van invloed, vooral spectaculaire en cumulatieve gebeurtenissen op de vorming van de publieke opinie. Deze trends zijn het die het meest de beelden van de werkelijkheid beïnvloeden. Reorganisatie van de beeldvorming geschiedt met behulp van het proces van politieke vorming en voorlichting. Ze hebben daarbij een assisterende rol. Zij kunnen de doorvoering van structurele veranderingen, die om functionele redenen ontstaan, versnellen. Ze veroorzaken ze niet. Een tweede gedachte die tot bescheidenheid leidt is het feit dat massacommunicatie vooral de tendens heeft - via allerlei mediërende processen, van een selecterend karakter - de opvattingen te bevestigen die reeds bestaan.

De conclusie is dat beïnvloeding en vorming de meeste invloed uitoefenen als de opvattingen om andere redenen interne consistentie zijn gaan missen of nooit gehad hebben.

2. Het doel van een vredespolitiek is vermindering van spanning en herziening van het internationale systeem.

Een publieke opinie die in dit opzicht voor een actieve vredespolitiek minder tot last en meer tot steun zou zijn - de last zit vooral daarin dat politici de vernieuwingen niet aandurven omdat ze bevreesd zijn dat de élite van de oppositie de verontwaardiging van het volk zullen oproepen en uitbuiten b.v. bij de verkiezingen - zou moeten beschikken over een aantal houdingen afgestemd op vermindering van spanning en de geleidelijke herstructurering van het internationale systeem. Dit biedt tevens een perspectief op een kwaliteitsverbetering van de openbare discussie en maakt het voor de leidende politici mogelijk de grenzen van hun beleid te verwijden en nieuwe alternatieven te ontwikkelen.

De houdingen waar het om gaat zijn die inzake de deterrencepolitiek, wapenbeheersing en ontwapening, de vreedzame coëxistentie, het communisme, nationalisme; houdingen tegenover de VN, buitenlandse hulp, veranderingen van de eigen economie etc.

3. Vorming is geen indoctrinatie: a. Er is geen regelrechte weg die leidt van de doelstellingen van een vredespolitiek naar de vorming van bepaalde houdingen tegenover concrete politieke middelen om het doel te bereiken.

b. Het eigen standpunt van diegene die vormt of onderwijst moet in het vor-

mingsproces worden ingebracht als een gelijkwaardig standpunt.

4a. Doelstelling van de vorming: het onderwijzen in het "critisch reflecteren en doorbreken van traditionele overtuigingen"

4b. I.v.m. deze doelstelling:

Kriteria voor de leerstof:

- moet in staat stellen tot toetsing van de geijkte opvattingen
- moet de houdingen (attituden) activeren en ter sprake brengen, die fundamenteel geacht worden voor iemands houding tegenover tensie-reductie en herziening van het internationale systeem. Deze fundamentele factoren zijn (volgens een factor analyse van Eckhardt en Lenz):

- 1) Houding tegenover militaire afschrikking
- 2) Nationalisme
- 3) Verantwoordelijkheidsgevoel voor de vrede
- 4) Anti-communisme.

Toelichting: Inwerking op de houdingen geschiedt door de wijzigingen in de argumenten waarin de attitude is verankerd.

Fundamenteel is hier de dialoog en eventueel discussie in de groep.

Als synthese laten zien (op basis van de behoefte aan een samenhangend beeld) dat feitelijke ontwikkelingen (trends) bepaalde opvattingen reeds hebben ondermijnd, waardoor men zich van "dissonantie" bewust wordt. Wel is te verwachten het ontstaan van een groter bewustzijn van de eigen houdingen.

5. Doel van de politieke vorming: "passieve aktiviteit", waarbij centraal staat de doelstelling te kunnen kiezen in actuele conflicten, en deze keuze te kunnen argumenteren in de termen van de waarden van zijn maatschappij en rekening houdend met de realiteiten van de situatie die hem confronteert. Doel weer anders geformuleerd: oordelen, beslissen, handelen.

6. Rol van de informatie in de politieke vorming:

- 1) bijbrengen van de kennis van de hoofdelementen van het internationale politieke systeem
- 2) de wenselijkheid om de politieke vorming te centreren rond het aanleren van de critische beoordeling van de media.

7. Conclusie ten aanzien van de praktijk (van de vorming):

- 1) het ontwikkelen van programma's (leerstof) en experimenten
- 2) didactische vorming van kader
- 3) actie tot invoering in onderwijs.

Tijdens de groepsdiscussie (naar aanleiding van ter Veers' inleiding) kwam nog o.m.) het volgende naar voren:

- inventarisering en coördinatie van al hetgeen op dit terrein is en wordt gedaan

is ook hier broodnodig. Er werd daarbij gewezen: op de P.A.-vorming van de geschiedenisleraren en de mogelijkheden van het nieuwe eindexamenprogramma dat reeds een belangrijke bijdrage vormt; op de activiteiten van "School en Wereld" (met de actie "Injectie") gericht op het bijeenbrengen van op dit vlak geïnteresseerde leraren, etc.; op de conferentie (vorig jaar) van de W.V.O. over "samenwerking en conflict"; op de experimenten met lesstof over de Cuba-crisis (op 9 scholen) enz.

- de wenselijkheid van een fundamentele vraagstelling als uitgangspunt (om de belangstelling te prikkelen), waarbij een goede analyse van bestaande systemen gekoppeld kan worden aan een visie op de toekomst: verschillende mogelijkheden laten zien, uiteraard zonder indoctrinatie.

Nabeschuwing:

- Aanknopend, bij het laatste, de wenselijkheid van een visie op de toekomst etc., komt het mij voor dat de inleiding van Prof. Landheer daarvan een stimulerend voorbeeld is (ook om deze reden wat uitvoeriger weergegeven), waarbij ik me kan indenken dat sommigen even worden afgeschrikt door een stuk sociologische terminologie. Dat neemt niet weg dat een zich nader rekenschap geven van zijn (in vele opzichten) originele visie de moeite loont. Verhelderend werkt Landheers' boek "Beeld van de toekomst", (1964, Lemniscaat), waarin men het hier gegeven betoog verder vindt uitgewerkt.

Een stuk originaliteit in Landheers' uiteenzetting lijkt mij gegeven in het model dat als uitgangspunt dient (zie blz. 1) en in een van de hoofdconclusies dat wij in werkelijkheid niet zozeer te maken hebben met statenblokken o.l.v. de supermogendheden, maar met competitieve industriële systemen (een kernland en een aantal periferielanden omvattend), een competitie tussen deze systemen en een mentaliteit, die, omdat ze van dit spanningsniveau een weerspiegeling en uiting is, niet in staat is verandering aan te brengen (verg. blzz. 2 en 4). Een van de noodzakelijke veranderingen zou dan gericht moeten zijn op een doorbreking van, wat Landheer noemt, het dualisme dat meent politieke stabiliteit en economische expansie te kunnen verbinden, waarbij de politiek meer en meer een verlengstuk van de economie wordt (blz. 5).

Het lijkt mij overtuigend aangetoond dat het hierbij zal gaan om het ontwikkelen van interne mechanismen voor zelfbegrenzing en zelfbeperking in het licht van het feit dat het industriesysteem geen hoge graad van fysiek geweld kan verdragen en de mogelijkheid heeft conflictsituaties te corrigeren (blz. 6). Dat hierbij gewezen wordt op de onlosmakelijke samenhang tussen interne en externe ontwikkelingen lijkt mij ook een verdienste van het betoog. Een goed voorbeeld van deze samenhang en tevens symptomatisch voor het op expansie (als doel op zichzelf) gerichte industriesysteem vind ik de bestaande z.g. "overkill-capacity", wat inhoudt dat de bestaande voorraad *nuclaire* explosieven in staat is de totale mensheid tientallen malen te vernietigen, waar één keer reeds "voldoende" is. (Een onverdacht en bij uitstek deskundig getuige als de voormalige president Eisenhower heeft in zijn afscheidsrede in dit verband gewezen op het bestaan

van een "industrial-military complex" als een ook voor hem teleurstellende hinderpaal op de weg naar een verdere ontspanning).

Landheers betoog is niet alleen een bijdrage tot een stuk "entmythologisering" maar ook tot de **van vele kanten bepleite noodzaak** om te komen tot algeheel omdenken, dat ook een "inclusief denken" (Boerwinkel) inhoudt, dat een verabsolutering van waarden in Oost en West afwijst en de situatie van vandaag niet langer benadert met de mentaliteit van gisteren (blz. 1).

Dit alles lijkt mij ook een noodzakelijke aanvulling op hetgeen collega van der Hoeven in zijn in Kleio afgedrukte artikelen over futurologie en toekomstplanning naar voren brengt ⁴⁾.

Opvallend is daarbij (zij het niet verwonderlijk, ook Landheer wijst daarop) de overeenkomst tussen de gedachtengang in de "vredeswetenschappen" én de futurologie en de toekomstplanning. Daarbij heb ik het oog op de volgende passages in genoemde artikelen van van der Hoeven: "dat we voor het eerst in de geschiedenis de toekomst niet over ons kunnen laten komen", en elders de waarschuwing tegen een "fataal fatalisme" en een pleidooi voor "strategie der vernieuwing", welke gericht moet zijn op een "evoluerend toekomstbeeld" (verg. de door Landheer bepleite noodzaak om te komen tot een filosofisch verantwoord wereld- en toekomstbeeld).

Elementaire kennis van fundamentele inzichten en begrippen uit de sociale wetenschappen (met name de sociologie) komt uit het bovenstaande als onontbeerlijk naar voren. Ook het **doelstellingenrapport vindt het vanzelf spreken** (tot niet ieders onverdeelde vreugde, als ik het wel heb) dat het geschiedenisonderwijs "veel aandacht zal besteden aan kennis van processen en structuren" ⁵⁾.

Ook geheel in de lijn van het doelstellingenrapport liggen een aantal kernpunten in het hierboven weergegeven betoog van Ter Veer over voorlichting en vorming. Als illustratie hiervan: ter Veer's nadruk op de noodzaak van een "critisch reflecteren" en een groter bewustzijn van eigen houdingen, waarbij als doel van de (politieke) vorming wordt gezien: oordelen, beslissen, handelen (blz. 9) etc.

In het kader van het bovenstaande past ook de impliciete waarschuwing in het doelstellingen-rapport dat het geschiedenisonderwijs niet conserverend dient te zijn en dat er niet alleen doorgegeven maar ook creatief gewerkt wordt ⁶⁾.

Men zou ook kunnen zeggen dat het niet alleen gaat om cultuuroverdracht, maar ook om cultuurvernieuwing. Dit klemmt te meer gezien het cascadijsch karakter van de stroomversnelling die de geschiedenis in de laatste halve eeuw heeft ondergaan ⁷⁾.

Collega van de Ven, in twee artikelen over "vredesopbouw en het onderwijs" ⁸⁾, verwacht, m. i. terecht, van de vredesbeweging een inspiratie voor het onderwijs ten einde hoedanigheden aan te kweken nodig vóór de creatie van een vredessysteem. Hij citeert daarbij met instemming de bekende Amerikaanse

socioloog en econoom Kenneth Boulding: "If the human race is to survive it will have to change its ways of thinking more in the next 25 years than in the last 25.000", wat, zoals we gezien hebben, geheel in de lijn van het voorafgaande ligt. Van de Ven verbindt daaraan de conclusie dat de school zich bewust zal moeten distanciëren van alle bestaande structuren, omdat het haar opdracht is de jeugd te leren twijfelen en aldus op te voeden tot bereidheid vergaande veranderingen te accepteren en zelf te bewerken (zie noot 8). Dit kan o. m. bevorderd worden door, zoals ter Veer dat stelt (hierboven onder punt 4b, blz. 9) te laten zien dat feitelijke ontwikkelingen (trends) bepaalde opvattingen reeds hebben ondermijnd.

Overeenkomstig met wat hiervoor al werd geconstateerd, is van de Vens' these (zie noot 8) dat actie voor de vrede in de eerste plaats "Entmythologisierung" van de begrippen oorlog en vrede inhoudt. Ook de Zwitserse historicus (in Kleio geciteerd 9) ziet ontmythologiseren (naast kritisch schriften etc.) als een taak voor de geschiedkunde.

Zoals gebleken is, is reeds de aandachtige lezing van Kleio voldoende om te constateren dat van verschillende kanten, in binnen- en buitenland, een overeenkomstige nieuwe benadering wordt bepleit. Als nog een illustratie hiervan is het alweer treffend om in de in Kleio weergegeven voordracht van de duitse prof. A. Gail over "Krieg und Frieden im Geschichtsunterricht" 10) de conclusie tegen te komen dat tegen de achtergrond van een beeld, waarbij de mens als handelend en samenwerkend op maatschappelijk en economisch terrein naar voren komt, konflikten en oorlogen als ongelukken en mislukkingen, vredesordeningen en de deze ondersteunende bovenstatelijke organisaties als de werkelijke ultima ratio in het zicht komen (onderstreping van ondergetekende). Dit kan men weer koppelen aan het hierboven weergegeven pleidooi van mr. Nobel voor een uitbreiding van internationale belangengemeenschappen. Het valt ook op dat Prof. Gail, evenals Landheer, zich afzet tegen een conceptie, die uitsluitend de opbouw van de staatsmacht, haar concentratie en expansie en de daaruit volgende interstatelijke konflikten centraal stelt, waardoor de geschiedenis noodwendig tot een afgesloten geheel wordt, waarin met name de jeugd zich niet kan vinden (zie noot 10).

Wanneer wij deze uitspraken overzien is de voorzichtige conclusie mogelijk dat de, in de voordracht van Landheer zozeer gewenste, nieuw soort internationale mentaliteit groeiende is.

Nadrukkelijk dient er nog op worden gewezen, dat het bij dit alles niet gaat om, zoals collega Roorda dat uitdrukt, "weer een nieuw-soort-geschiedenis-met-een-nieuw-soort-bijbedoelingen" implicerend "een uitnodiging het schoolvak geschiedenis door polemologie te vervangen, en dat dan nog te doceren en te doseren met die nadrukkelijkheid die bij leerlingen altijd averechts werkt" 11). Deze terecht als ongewenst te beschouwen wijze van introductie van de problematiek van oorlog en vrede ligt zeker niet in de bedoeling. Dat het ook anders kan (indirect als men wil) blijkt niet alleen uit het hierboven weergegeven stuk uit de voor-

dracht van Prof. Gail maar ook uit de hierboven reeds aangehaalde artikelen van van de Ven (zie noot 8)) over vredesopbouw etc., waarin hij stelt dat voor een confrontatie met volkomen vreemde samenlevingsvormen en denkwijzen, welke bevorderlijk is voor de relativering van het eigen standpunt, onderwerpen uit de wat verder verwijderde geschiedenis zich uitstekend lenen. Van de Ven maakt ook melding van zijn deelname aan een (hierboven reeds aangestipt) experiment (op 9 scholen), met financiële steun van de World Law Fund (New York) gerealiseerd door de W.V.O. en het Polemologisch Instituut te Groningen, waarbij aan de hand van zo onpartijdig mogelijke informatie over de Cuba-crisis van 1962 een aantal conclusies wordt getrokken over het verloop van processen die tot een conflict en eventueel tot een oorlog zouden kunnen leiden. De verdere inhoud hiervan (waarmee ik zelf op school ook met voldoening heb gewerkt) en de uitkomsten zouden een apart artikel vragen. Het is in ieder geval een goed voorbeeld (al kan en moet er nog het nodige aan geschaafd worden) van een benadering die geheel past in het normale geschiedenisonderwijs, dat impliciet (en dus niet uitdrukkelijk) kan bijdragen tot vredesopvoeding, en tevens als ondersteuning van de huidige gerichtheid van het geschiedenisonderwijs op een afbreken van een nationalistisch en "blok"-denken en de bijbehorende vooroordelen. Dat heeft niets te maken (zoals hiervoor, naar ik hoop, overtuigend is aangetoond) met een polemologische hobby van een paar lieden of een vaag idealistisch pacifisme, maar alles met het doorbreken van een status quo-denken met zijn ficties en mythen, dat, nu meer dan ooit in het verleden, letterlijk levensgevaarlijk kan worden.

Het is dan ook verheugend (opnieuw in Kleio 11)) een pleidooi van kamerleden en (in antwoord daarop) van staatssecretaris Grosheide geciteerd te zien, waarin aangedrongen wordt op een doordachte en doelgerichte opvoeding tot vrede, die, aldus de staatssecretaris, hoe langer hoe noodzakelijker wordt en in de geschiedenis en de maatschappijleer aan de orde dient te komen.

Ook aan de deelnemers aan de conferentie van de Stichting Vredesopbouw werd het toenemend belang gedemonstreerd dat wordt gehecht aan deze materie in brede (incl. regerings-)kringen (naast vertegenwoordigers van bekende vredesbewegingen vermeldde de deelnemerslijst n.l. vertegenwoordigers van het C.N.V. - en N.V.V. -bestuur, de hoofdinspecteur van het onderwijs, de staatssecretaris van Defensie, en vertegenwoordigers van het Bureau voor ontwapeningsaangelegenheden van het Ministerie van Defensie).

Het lijkt me niet alleen gewenst maar ook de moeite waard (en ik weet dat een aantal collega's dit ook graag zouden zien) om op niet al te lange termijn een P.A. conferentie te houden geheel gewijd aan de problematiek van oorlog en vrede en hoe deze het best in het geschiedenisonderwijs aan de orde kan komen. De zegen van de staatssecretaris hebben we al (zie boven). Een dergelijke conferentie zou ook een poging tot integratie kunnen zijn van de regionale problematiek en ontwikkelingen, die op vorige P.A. -conferenties aan de orde werd gesteld, in een mondiale benadering, die nu eenmaal inhaerent is aan de

oorlog- en vredesproblematiek.

In het licht van de nieuwe opzet van het geschiedenisonderwijs en de bestaande behoefte aan thema's en zinvolle doelstelling(en) lijkt mij een dergelijke conferentie voor velen ook een welkome gelegenheid kennis te nemen van hetgeen op dit terrein (meestal nog experimenteel) reeds is verricht. Landheers' opmerking dat het sociale systeem van de toekomst sterk op dat van het verleden zal lijken (wil het een menswaardige toekomst zijn, zou ik daaraan willen toevoegen) en dat men er meer over kan leren uit het werk van grote schrijvers uit het verleden dan van de meeste huidige auteurs (verg. hierboven) kan voor historici een stimulans zijn hun bijdrage te geven.

Noten:

1. Aan een adres van 2-1-'68, gericht aan het Ministerie van B.Z., met betrekking tot functie en opzet van dit Instituut, is ook door de V.G.N. (samen met andere verenigingen) in algemene zin adhaesie betuigd.
2. De Stichting "Vredesopbouw" is in het leven geroepen 14 juli 1960. Zij stelt zich ten doel de vrede tussen de volken te bevorderen, o.a. door voorlichting te geven betreffende de pogingen, die ondernomen worden om wegen te bouwen en middelen te vinden, die voeren tot veiligheid en rechtszekerheid in de internationale samenleving en omtrent toestanden en verhoudingen, die de vrede in gevaar kunnen brengen. De voorzitter van het bestuur is Prof. dr. P. H. Kooymans (Amsterdam, V.U.).
Het sterk aan te bevelen maandblad van de stichting, getiteld "Vredesopbouw" kost f. 5. - per jaar (adres voor aanvraag: Willinklaan 10, Oegstgeest).
De Stichting heeft een bijzondere leerstoel gevestigd aan de Universiteit van Groningen, die door Prof. dr. B. Landheer wordt bezet. Hij doceert de Sociologie van de internationale betrekkingen, met gerichtheid op de vredesproblematiek.
3. Ook hier de beproefde werkwijze: inleidingen, discussiegroepen en tot slot een plenaire discussie mede naar aanleiding van de rapportage.
4. Kleio; 9e jaargang, nr. 5, blz. 146 - 152 en 153 - 156
5. Kleio; 8e jaargang, nr. 6, blz. 171
6. Kleio; 8e jaargang, nr. 6, blz. 169
7. Dr. F. Boerwinkel: "Inclusief denken": blz. 11 (uitg.: P. Brand, 1967)
8. Drs. G. M. H. van de Ven: 2 artikelen over "Vredesopbouw en onderwijs" in

het "Maandschrift" van de Stichting Vredesopbouw: 4e jaargang, nr. 9
en 5e jaargang nr. 2.

- 9) Kleio; 9e jaargang, nr. 5 : blz. 180
- 10) Kleio; 8e jaargang, nr. 10: Blz. 319, 320.
- 11) Kleio; 8e jaargang, nr. 10: Blz. 331
- 12) Kleio; 9e jaargang, nr. 5 : Blz. 175 - 178

* * * * *

OP DE GRENS VAN TWEE WERELDEN.

DE DUIITS-NEDERLANDSE LERARENCONFERENTIE IN HELMSTEDT

Zowel de Nederlandse als de Duitse geschiedenisleraren worden geconfronteerd met het probleem van de twee Duitslanden, de Deutsche Bundes Republik (D.B.R.) en de Deutsche Demokratische Republik (D.D.R.)

"De conferentie is bedoeld om van gedachten te wisselen", zo luidde in het voorjaar 1968 de oproep tot deelname vanwege de Atlantische Commissie. Jammer was de mededeling, dat er maar 8 Duitse collega's aan de conferentie zouden kunnen deelnemen. Juist in onderlinge gesprekken gedurende een aantal dagen leert men de verschillende opvattingen beter kennen en vindt men een duidelijker inzicht hoe men de besproken onderwerpen meer adequaat aan de leerlingen kan brengen. Nu zouden de 20 Nederlandse deelnemers het met een veel kleiner aantal gesprekspartners wat minder indringend moeten doen. Maar niettemin kon dit experiment van grote betekenis zijn.

Kort daarna bereikte de deelnemers nadere informatie: het lerarenseminarium zou plaats hebben van 1 tot 5 juli 1968, in de Heimvolkshochschule in Helmstedt.

De Nederlandse Atlantische Commissie meldde: Het doel werd oorspronkelijk door onze Duitse collega's als volgt omschreven:

"Die holländischen Pädagogen sollen Informationen zur Grundproblematik und zu aktuellen Aspekten der deutschen Frage erhalten.

Es sollen ihnen durch fachkundige Referenten für den Unterricht brauchbare Tatsachen vermittelt werden".

We (de Atlantische Commissie) hebben daaraan toegevoegd: "...én door het contact met de Duitse leraren".

De bedoeling van Duitse kant bleek dus een andere dan die van onze eigen Atlantische Commissie: het ging om ons informatie te geven - dus niet om een discussie, een gedachtenwisseling, een gezamenlijk zoeken naar een oplossing van

problemen, die samenhangen met de gespletenheid van Duitsland.

Enfin - de teerling was geworpen en zo voerde een autobus de Nederlandse deelnemers oostwaarts.

's Avonds arriveerden we bij de genoemde Heimvolkshochschule, die echter door een andere bijeenkomst bezet bleek te zijn. De teleurstelling maakte echter plaats voor een blijde verrassing, toen we - hetgeen we de volgende morgen bij daglicht eerst goed ontwaarden - in een sprookjesachtige omgeving in een luxe hotel (Hotel Quellendorf) ondergebracht werden. Dit, dank zij de krachtige medewerking van de autoriteiten.

De avond van aankomst werden we allerhartelijkst verwelkomd door de Rector van een der scholen in H. Hij moest ons echter de zeer teleurstellende mededeling doen dat er geen Duitse collega's konden deelnemen, daar de examens in volle gang waren. Deze teleurstelling werd echter helaas niet door een goed bericht gecompenseerd.

Zo bleef het seminarium tot voorlichting beperkt, waarvan de dagelijkse leiding in handen was van de Heer Klaus Krohe van het bureau van de Bonner Berichte II, een onderdeel van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de D.B.R. In zijn niet-gemakkelijke taak werd hij bijgestaan door Frau Fischbach-Wilke van de Deutsche Atlantische Gesellschaft. Immers, vrijwel iedere dag hielden 2 of 3 gastsprekers uit diverse steden hun referaten, waarop vaak felle discussies volgden. Vele Nederlandse deelnemers n.l. waren het niet eens met de voorstelling van de situatie aan de andere kant van de demarcatielijn, b.v. met de bewering dat de huidige industriële positie daar hetzelfde was als vóór de tweede wereldoorlog. Juist de vergelijking met de toestand vóór die oorlog en de ontwikkeling daarna, ook ten goede, werd gemist.

Dat was niet verwonderlijk daar de inleiders meest oost-duitsse vluchtelingen waren, die reeds langere tijd in het westen leefden. Overigens bleef de sfeer uitstekend en werd onder de maaltijden in goede verstandhouding doorgepraat.

Al met al waren de dagen met een non-stop programma zeer vermoeiend: op dinsdag tot en met donderdag consumeerden we niet minder dan 8 referaten en besprekingen, terwijl de woensdagmorgen besteed werd aan de bezichtiging van de demarcatielijn: prikkeldraad en wachttorens, waar aan weerskanten met stomme verwondering naar elkaar werd gekeken.

Toch wist de vindingrijkheid en welwillendheid van de leiding met de referaten zo te schuiven dat we een deel van de donderdagmiddag ons in de zon konden koesteren, liggend of wandelend in de bossen of in het prachtige dal, waar vanuit een bronmeer bij het hotel het helderste water doorstroomde. Een waar aards paradijs.

De terugreis geschiedde vrij vlot en in veel stilte, hetgeen na de inspannende dagen begrijpelijk was. Ik hoop dat een gedachtenwisseling over zo brandende problemen op de wijze, zoals onze Nederlandse Atlantische Commissie dit heeft bedoeld, nog eens zal plaats vinden, hetzij in de Bonds Republiek, hetzij in Nederland, waarbij aan de deelnemers enige maanden van te voren schrif-

telijk objectieve gegevens ter bestudering zijn rondgezonden. Alle sprekers waren zeker bereid naar Nederland te komen. Daarom zullen we maar zeggen: auf Wiedersehen " .

Jammer dat ik geen samenvatting van de afzonderlijke referaten kan geven, noch de volledige referaten kan laten afdrukken, omdat beide niet ter beschikking waren. Om een beeld te geven van de belangrijkheid van de onderwerpen, volgen hier de titels en de namen van de inleiders.

1. Historische Darstellung der Deutschlandfrage von 1945 bis zur Gegenwart door Ost. Dir. Dr. Multhoff, Braunschweig.
2. Wirtschaftliche Gegebenheiten im anderen Teil Deutschlands door Dipl. rer. pol. Albert Feller, Bonn.
3. Das "sozialistische" Bildungssystem door Dipl. rer. pol. Achim Beyer, Erlangen.
4. Die Herrschaftsstruktur im anderen Teil Deutschlands door Dr. Siegfried Mampel, Berlin.
5. Die Wehrpolitik der SED door Klaus Krohe, Bonn.
6. Die Deutschlandpolitik der SED door Rudolf Brandt, Köln.
7. Die Ost- und Deutschlandpolitik der Bundesregierung door Rudolf Brandt, Köln.
8. Abschluss- und Auswertungsgespräch.

Drs. H. J. Nannen.

* * * * *

ADVIES BETREFFENDE HET LEERPLAN VOOR HET VAK
GESCHIEDENIS IN DE BRUGKLAS AAN DE LEIDING VAN
DE RIJSWIJKSE OPENBARE SCHOLENGEMEENSCHAP
DOOR : MEJUFFROUW M. A. HAIT SMA

DRS. P. D. 't HART

DRS. N. J. MA ARSEN.

I

TEKST VAN HET ADVIES

In de brugklas wordt behandeld een aantal onderwerpen uit de geschiedenis der oude culturen en der middeleeuwen. Naast de algemene geschiedenis zal naar vermogen de Nederlandse bij de behandeling worden betrokken.

Bij de behandeling staat op de voorgrond:

* het wekken van historische belangstelling;

- * het doen verwerven van kennis van in het kader der behandelde onderwerpen essentiële feiten;
- * het doen verwerven van kennis van enkele algemene begrippen;
- * het doen verwerven van een eerste inzicht in historische structuren en processen;
- * het doen verwerven van een aantal vaardigheden noodzakelijk voor het verkrijgen van historische kennis en voor het operationeel maken daarvan.

II

TOELICHTING OP HET ADVIES.

"In de brugklas wordt behandeld een aantal onderwerpen uit de geschiedenis der oude culturen en der middeleeuwen*.

De ondergetekenden hebben de formule "een aantal onderwerpen" gekozen om zo de mogelijkheid te scheppen van een thematische stofkeuze.

De ondergetekenden hebben de formule "der oude culturen" gekozen om zo de mogelijkheid te scheppen, dat ook aandacht wordt besteed aan de geschiedenis der buiten-Europese culturen. De behandeling van die culturen mag zich ook uitstrekken over die eeuwen die in de Europese geschiedenis "middeleeuwen" worden genoemd.

Naast de algemene geschiedenis zal naar vermogen de Nederlandse bij de behandeling worden betrokken.

De ondergetekenden hebben voor deze formule geopteerd, omdat het weliswaar voor de behandeling van de genoemde tijdvakken niet noodzakelijk is speciale aandacht te wijden aan de Nederlandse geschiedenis, maar het wel pedagogisch juist is om, waar mogelijk, voorbeelden te ontleen aan de Nederlandse geschiedenis. Zo zouden bij de eventuele behandeling van de Romeinse kolonisatie en van de kerstening "Nederlandse" situaties ten voorbeeld kunnen strekken.

Bij de behandeling staat op de voorgrond:

"het wekken van historische belangstelling".

Het uitgangspunt van de ondergetekenden was de gedachte, dat reeds in het basisonderwijs aandacht is besteed aan het wekken van historische belangstelling. In het brugjaar dient de reeds aanwezige belangstelling verder ontwikkeld te worden, omdat alleen op basis daarvan een eerste inleiding in de historische problematiek zinvol wordt.

"het doen verwerven van kennis van in het kader der behandelde onderwerpen essentiële feiten.

Hoe zeer de ondergetekenden er ook van overtuigd zijn, dat aan de docenten grote vrijheid moet worden gelaten, nochtans hebben zij voor deze "feitenformule" geopteerd, opdat diegenen, die hetzelfde onderwerp behandelen, daarbij uitgaan van een in overleg vastgestelde "feitenkanon".

"het doen verwerven van kennis van enkele algemene begrippen.

De ondergetekenden hebben deze formule ingevoegd, omdat zij het noodzakelijk achten, dat in de loop van het brugjaar alle leerlingen een aantal algemene begrippen zich eigen gemaakt hebben (vooruit lopend op de vaststelling van het leerplan hebben zij reeds een begin gemaakt met de opstelling van een "begrippenlijst")

"het doen verwerven van een eerste inzicht in historische structuren en processen.

De ondergetekenden zijn van oordeel, dat het feitenmateriaal in zinvolle samenhang moet worden gebracht: samenhang binnen de gelijktijdigheid (structurele samenhang) en samenhang in de voortgang van de tijd (processuele samenhang).

Ter toelichting diene het volgende. De behandeling van de Egyptische godsdienst, de beeldhouwkunst en het faraoschap wint aan kwaliteit door bewustmaking van de structurele samenhang van deze historische verschijnselen. Evenzo wint de behandeling van Draco, Solon en Pericles aan waarde door bewustmaking van de processuele samenhang van hun denkbeelden.

"het doen verwerven van een aantal vaardigheden noodzakelijk voor het verkrijgen van historische kennis en voor het operationeel maken daarvan.

De ondergetekenden zijn van oordeel, dat de volgende vaardigheden moeten worden aangeleerd voor het verwerven van historische kennis:

- *kunnen plannen en systematisch uitvoeren van arbeid;
- *goed kunnen luisteren, waarnemen en denkend verwerken;
- *gebruik van hulpmiddelen kunnen maken om informatie te verkrijgen;
- *kunnen opbouwen van een betoog in woord en geschrift.

Bovendien moeten de leerlingen leren hun kennis operationeel te maken, d. w. z. deze zodanig te verwerken, dat zij daardoor in toenemende mate in staat geraken deel te nemen aan de eigen cultuur in de ruimste zin van het woord.

Daartoe dient de volgende vaardigheid te worden aangeleerd:

- *kunnen oordelen over personen en toestanden (en dit dan onder vigueur van het "audi et alteram partem").

* * * * *

T e r u i l g e v r a a g d
MULTIPLE-CHOISE-ITEMS
op Fundamenten en Mijlpalen
of Mensen en Machten.

V. M. van Dongen
Philips de Tweedestraat 51,
's Hertogenbosch.

A C T U A L I A

GESCHIEDENISLERAAR - DICHTER

Onlangs verscheen bij uitgeverij Wereldvenster Baarn: Mammoeth mijn muze.

Gedichten van een leraar (48 blz. f. 6. 90).

De auteur noemt zich Saul van Messel. In een bespreking in De Tijd rond half oktober j.l. werd de veronderstelling uitgesproken, dat hij geschiedenisleraar is. Uit het boekje zelf kan men opmaken welk handboek hij gebruikt, als hij vóór de les noteert:

NOG EVEN

snel zijn
want over
tien minuten
gaat de bel

en leggen blonk
en jan romein
over mijn muze
wéér hun rookgordijn

Ook verderop gluurt het vak nog verschillende malen door het dichterschap. De leraar heeft kennelijk kaartenmateriaal ter beschikking:

HOEK

de landen in
de kaart gerold
staan tegen wanden
in elkaar gestold

Evenals dia's of filmstroken:

WISSELING VAN UREN

van het schavot
voor robespierre
rolt nog
mijn hoofd

aan de derde
heb ik
lichtbeelden
beloofd

De leraar is blijkbaar aan een gemengde school verbonden:

APRILBEWEGING

thorbecke streelt
adelheid

waar ik
niet mag

een blouse
kijkt naar haar
die mij
niet zag

Passage uit het gedicht: LERARENVERGADERING

voor wie de
naam des heren
vrezende
zegt er een:
op deze lijst
is eerder
iemand
afgewezen.

Ik heb afgezien van pogingen de auteur te identificeren. Voor de lezer zal het duidelijk zijn, dat zijn school in Haarlem staat en dat hij daar of in de naaste omgeving woont.

Vooraf voor hen die meer lijden aan het wee van de Wet op het Voortgezet Onderwijs dan genieten van het wel, een sympathiek boekje. Het motto

luidt:

Meestal is het leven zo goed voor mij
dat ik aarzel mijn vijanden daarvan
mededeling te doen.
Soms is het zo slecht dat ik mij ver-
plicht voel mijn vrienden ervan in
kennis te stellen.

P. A. M. Geurts.

HET GESCHIEDENISONDERWIJS VROEGER

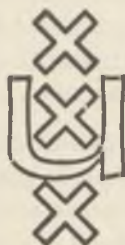
In het blad van het NKV Ruim Zicht stond op 5 oktober j.l. een artikel over minister Veringa en diens ideeën betreffende de democratisering van het onderwijs. Daarin karakteriseert de minister het vroegere geschiedenisonderwijs op weinig vleierende wijze:

"De kwaliteit van het Nederlandse onderwijs is goed", zegt de bewindsman van het gouden ministerie. "Op bepaalde punten is het anders dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten, maar het is moeilijk te zeggen of het beter of slechter is. In de V. S. wordt misschien meer aandacht besteed aan sociale vorming, spreken in het openbaar. Hier werd in het geschiedenisonderwijs wat te lang stilgestaan bij de Willemsen, Dirken van Holland enz. Maar het is natuurlijk niet eerlijk om de experimenten in het buitenland te vergelijken met het minste hier."

Universiteit van Amsterdam

Bij de Faculteit der Letteren
moet per 1 september 1969
worden bezet de vacature van

gewoon hoogleraar in de nieuwe geschiedenis

De Faculteit vestigt de
aandacht op deze vacature
en wordt gaarne opmerkzaam
gemaakt op mogelijke
kandidaten, hetzij dat dit
door anderen geschiedt, hetzij
dat dezen zichzelf daarvoor
willen aanmelden.

Correspondentie, onder
bijvoeging van een curriculum
vitae en een lijst van
publikaties der gegadigden
te richten aan de Voorzitter
van de Faculteit der Letteren
Maagdenhuis, Spui 21 te
Amsterdam-C.

BOEKBESPREKING

Dr. J. W. Forsma.

Gids voor Nederlandse Archieven.

Fibula - Van Dishoeck. Bussum 1967.

Fibula - Reeks No. 21 - Prijs f. 6.90.

Voor velen zal de wereld der archieven een min of meer gesloten domein wezen, waarvan zij niet weten, wat er op dit terrein gebeurt, noch wat degenen, die daar werkzaam zijn voor taak hebben.

Voor deze onbekenden in de wereld der archieven heeft de rijksarchivaris te Groningen dit boekje geschreven, dat een uitstekende introductie vormt. De schrijver gaat allereerst na wat een archief is "het geheel der geschrevene getekende en gedrukte bescheiden" stond in de Handleiding voor het ordenen van archieven van 1898. De archiefwet van 1962 spreekt van "bescheiden door de overheidsorganen ontvangen en opgemaakt". Een ruimere definitie dus die er op wijst, dat ook in de archiefwetenschap de tijd niet is blijven stilstaan: geluidsbanden, films e.d. vormen tegenwoordig een waardevolle bron van historische kennis. Hoewel de mogelijkheid dat met microfilms e.d. vervalsingen worden gepleegd geenszins buitengesloten is.

In het kort gaat de schrijver de geschiedenis van het Nederlandse archiefwezen na: Ook in dit opzicht heeft de Franse tijd de grondslagen gelegd waarop feitelijk de tegenwoordige organisatie nog berust. De eerste archivaris der Bataafse Republiek werd Mr Hendrik van Wijn. Even heeft het onheil gedreigd, dat in 1812 een groot deel der Nederlandse archieven naar Parijs zou worden overgebracht. Door de val van Napoleon is dit plan niet uitgevoerd en in 1814 werd van Wijn in zijn functie hersteld.

Natuurlijk wordt over de betekenis van R. C. Bakhuizen v. d. Brink als rijksarchivaris uitvoerig gehandeld. Niettemin werd het archivariatschap nog dikwijls als een erebaantje beschouwd. Bovendien ontbrak in ieder archiefgebouw kunstlicht, zodat in de weken voor Kerstmis de ambtenaren "dikwijls in diepe duisternis duimen zaten te draaien".

Een moeilijke vraag is, welke archiefstukken men op den duur zal mogen vernietigen, welke niet. Eén voorbeeld: het oud-archief van het departement van onderwijs ontving in de jaren 1964 en 1965 resp. 345 en 278 meter dienststukken. Vernietigd werden over dezelfde jaren 250 en 320 meter.

We noemden reeds de uit 1898 daterende "Handleiding voor het ordenen van archieven" van de hand van Mr S. Muller Fzn., Mr. J. A. Feith en Mr. R. Fruin. Ze heeft ook buiten ons land zeer de aandacht getrokken en werd zelfs in het Portugees vertaald (voor Brazilië).

Van de archieven wordt voor de meest onderscheiden doeleinden gebruik gemaakt: in de Tweede Wereldoorlog kon een inschrijving in één of ander archief beslissend zijn over leven of dood. Ook bij de jacht op legendarische

erfenissen, zoals van Neeltje Pater, komen de archieven van pas. De Mormonen laten op grote schaal microfilms maken t. b. v. hun Genealogical Society te Salt-Lake-City. Aldus wordt een belangrijk "schaduwarchief" gevormd. Zulke "schaduwarchieven" in de vorm van microfilms bieden wellicht nog mogelijkheden historische gegevens te behoeden tegen het geweld van een moderne oorlog.

Tenslotte handelt de schrijver in het kort over de z. g. historische hulpwetenschappen: handschriftkunde, oorkondenleer, tijdrekenkunde enz.

Kortom: binnen het bestek van amper 100 blz. heeft de schrijver op zeer leesbare wijze, heel wat meegedeeld, dat menigeen die geïnteresseerd is in de wereld der archieven, en dat zijn niet alleen volwassenen, maar ook scholieren, zeer zal boeien.

Het boekje is, als alle Fibula-uitgaven, keurig uitgevoerd en goed geïllustreerd.

Reyers.

ALBERT PERDECK, NAKEND OP DE FIETS
ASPECTEN, EVENEMENTEN, GEDAANTEN.
Den Haag, (Kruseman), 1967; 114 blz.; f. 7.90.

IDEM WIE VERDER GAAT WORDT DOOD GESCHOTEN
Den Haag (Kruseman), 1968; 162 blz.; f. 8.90

Op badinerende toon en niet zonder een ruime dosis zelfspot biedt de schrijver, oud-leraar Engels bij het v. h. m. o., ons in het eerst genoemde boek een aardig beeld van de jonge Perdeck die, met vele tijdgenoten, in de periode vóór 1914 in vervoering geraakt van het Tolstoïaanse anarchisme, Frederik van Edens Gooise experimenten, de persoon van Domela Nieuwenhuis, het vegetarisme, de natuurgeneeswijze. In zijn verlangen de ban van het Victoriaanse fatsoen en van de bourgeois-moraal te doorbreken, heeft de schrijver zich in het laatste decennium voor de wereldoorlog geïdentificeerd met alles wat daarvan sterk afweek. Hij tracht in contact te komen met de personen en bewegingen, die hij bewonderde. Wanneer Perdeck zich in 1912 vanuit Rotterdam blootshoofds per fiets naar een "vegetarisch pension" in Ede begeeft, is hij die stad nog niet uit of hij wordt door een stel fabrieksmeiden nageschreeuwd of ie soms "nakend op de fiets mot zitten" Zijn tocht zet hij na Amersfoort te voet voort, de steden vermijgend "de pestbuilen der maatschappij" volgens Van Eeden) en vele nieuwe scheldkannonnades incasserend. De idealist bereikt tenslotte zijn geestverwanten in pension "Sunny Home": socialisten, anarchisten, spiritisten, "rein-leven-mensen", theosofen en naturalisten.

Als volontair werkend in een sigarenfabriekje in zijn geboortestad Amsterdam tracht hij de arbeiders, uit pure geestdrift voor Domela Nieuwenhuis, te bewegen zich te ontdoen van de ketenen van het kapitalisme. Geen van de toehoorders neemt hem au sérieux. Hij woont vergaderingen bij van het NAS, waar hij rede-

voeringen hoort van de grote arbeidersleider.

Het zijn geen diepgaande beschouwingen die de auteur in "Nakend op de fiets" geeft, maar hij maakt kanttekeningen bij een tijd, die enerzijds ver achter ons ligt maar waarin anderzijds toch vrij veel jongeren uit de "gegoede" burgerij" trachtten af te wijken van de norm en code die de maatschappij van hen eiste, zodat onwillekeurig een vergelijking met onze eigen tijd zich opdringt.

Van meer betekenis en voor een kandidaat stellig bruikbaar bij de voorbereiding van een onderwerp voor het eindexamen is het onlangs verschenen "Wie verder gaat wordt dood geschoten". Hierin geeft Perdeck herinneringen aan zijn middelbare schooljaren in het Duitsland van rond de eeuwwisseling en aan zijn pro-Duitse activiteiten kort na de eerste wereldoorlog. Bij de ervaringen die hij op school opdeed en bij wat hij waarnam in het dagelijkse leven in het Wilhelminische Duitsland kwam mij de voortreffelijke roman "Jahrgang 1902" van de tegenwoordig in Nederland te weinig bekende Ernst Gläser in gedachten. Beklemmend en bijna tastbaar is hier en daar de toenmalige sfeer van romantische doodsverachting, oorlogsliederen, Kaisertreue en nationalisme, die de auteur voor de lezer weet op te roepen. Hij erkent dat hij zich aan dit geestelijke klimaat zeer lange tijd niet heeft kunnen onttrekken, totdat het racisme van het nationaalsocialisme hem de ogen opende voor het sluipende gevaar, dat die hele "Romantik" en "Schwärmerei" met zich meebracht. Op de scholen die Perdeck bezocht, werd overmatig veel aandacht besteed aan dichters als Herwegh, Freiligrath en vooral Körner.

Die Brust durchschossen, die Stirn zerklafft,
So lagen sie bleich auf den Rasen;
In der Kraft, in der Jugend dahingerafft -
Nun, Trompeter, zum Sammeln geblasen ! (Freiligrath)

"Het ging in deze poëzie eigenlijk steeds om doodgaan of doodslaan", zegt de schrijver.

Die bange Nacht ist nun herum;
Wir reiten still, wir reiten stumm,
Wir reiten ins Verderben.
Wie weht so scharf der Morgenwind!
Frau Wirtin, noch ein Glass geschwind,
Vorm Sterben, vorm Sterben! (Herwegh)
.....

Verheerlijking van het sneuvelen op het slagveld. Verheerlijking ook van keizer Wilhelm II, van wie de auteur het gevoel heeft, dat deze, ondanks het ontbreken van radio en televisie, alom tegenwoordig was in het Berlijn van die tijd. Vele aardige bijzonderheden weet de schrijver uit zijn her-

inneringen en huisarchief op te diepen omtrent deze figuur, door Theodore Roosevelt zo toepasselijk "een autocratische zig-zag" genoemd (Presser). Mede door 's keizers agressieve houding jegens de Engelsen, die de dappere Boeren in Zuid-Afrika belaagden, wordt de jonge Perdeck door zijn leraren en klasgenoten met respect bejegend. Hij is de vertegenwoordiger van "das Heldenvolk" en als hij, ofschoon gevleid, naar voren brengt dat Zuid-Afrika geen Nederland is en een Hollander geen Boer, wijst een der docenten hem vermanend op het bestaan van een "Rassenhaftezusammengehörigkeit"....

Een verademing is het te lezen, dat al die waanzin toch ook toen al aan de kaak werd gesteld in spotliedertjes en cabaret en in bijtend satirische periodieken als de Kladderadatsch en de Simplicissimus, "Der Simpl", die pas zomer 1967 ter ziele is gegaan.

Het is bepaald opmerkelijk hoe ver men daarbij durfde en kennelijk mocht gaan. De persvrijheid was werkelijk heel groot (vgl. De Notenkraker in Nederland).

Maar hoeveel lezers werden bereikt, welke indruk liet de vernietigende kritiek op hen achter? Té velen waren later toch bereid de democraten toe te schreeuwen "Wer weiter geht wird erschossen"!

Enige bezwaren heb ik tegen de laatste veertig bladzijden van het boek; ze vormen een rommelig geheel en zijn minder overtuigend. Het gaat o.m. over de activiteiten van de in 1920 opgerichte Nederlands-Duitse Vereniging en van het weekblad De Toekomst.

Toch zijn ook hierin nog interessante bijzonderheden te vinden, over het ná-oorlogse Duitsland, over de rechtse kringen waarin Perdeck een tijdlang verkeerde.

Het boek is verlucht met facsimile's van spotprenten en advertenties en met foto's, waarvan verscheidene door de schrijver zelf werden gemaakt. "Wie verder gaat wordt dood geschoten" is een goed voorbeeld van *petite histoire*.

Het wordt aanbevolen aan de collega's en is zeer geschikt voor de leerlingenbibliotheek.

D. J. van Kooten.

.....

Daar we de ontbrekende referaten voor TUTZING II nog niet hebben ontvangen, kunnen we KLEIO No. 9, waarin TUTZING II zou worden opgenomen, niet laten verschijnen en ontvangt U hierbij eerst KLEIO No. 10, dat we, omdat we niet konden doornummeren, Romeins hebben genummerd.

.....

RAAD VAN ADVIES

Prof. Dr. J. C. Boogman (Univ. Utrecht), Prof. Dr. A. E. Cohen (Univ. Leiden)
Prof. Dr. A. F. Manning (Univ. Nijmegen), Prof. Dr. A. B. Breebaart (G. U., A'dam)
Prof. Dr. M. C. Smit (V. U. A'dam), Prof. Dr. E. H. Waterbolk (Univ. Groningen)
Dr. J. L. P. Brants (insp. VHMO), J. W. Fossen (Hfd. insp. Kweeksch.)

KERNCOMMISSIE

Drs. G. A. J. Giezeman, Dirk v. Voorburglaan 16, Voorburg, tel. 070-868123)

Voorzitter: algeh. leiding en univ. cursussen)

W. J. A. v. d. Berg, Teunisbloemplein 50, Den Haag, tel. 070-689866.

1e Vice-voorzitter: conferenties.

Drs. J. C. Visser, Antonie Duyckstraat 66, Den Haag, tel. 070-555671.

2e Vice-voorzitter: beleid collegedagen en contact met sprekers.

P. Knoppers, N. Parklaan 138, Scheveningen -Den Haag, 1e secretaris.

J. C. M. Greep, Middelweg 104, Wassenaar, tel. 01751-6387.

2e secretaris: organisatie en administratie van de collegedagen.

H. van Unnik, Pomonaplein 21, Den Haag, tel. 070-680355.

Postrekening 527314 t.n.v. penningmeester Commissie Postacademiale

Vorming der V. G. N., 's-Gravenhage.

De bijdrage voor de deelnemers aan de postacademiale colleges is f. 10. -

(leden V. G. N.) of f. 15. - (niet-leden)

LEDEN MET ZELFSTANDIGE TAKEN CONTACTPERSONEN DER RAYONS :

Drs. A. Plaatsman, Haydnlaan 18, Groningen, tel. 05900-35119.

(rayon 1: Groningen, Leeuwarden, Zwolle)

J. P. Pilger, Kinkelenburglaan 2, Arnhem, tel. 08300-31190.

(rayon 2: Arnhem, Hengelo, Zutphen)

Drs. J. H. Bierling, Saturnusstraat 72, IJmuiden, tel. 02550-7997.

(rayon 3: Noord-Holland.)

Dr. M. T. J. v. d. Vorst, Spotvogellaan 35, Den Haag, tel. 070-685609.

(rayon 4: Zuid-Holland en Utrecht)

Dr. F. Vercauteren, Dr. Mollerlaan 1, Waalwijk, tel. 04160-2902

(rayon 5: Zeeland en Noord Brabant.)

Drs. L. Nelissen, Kon. Emmaplein 16, Maastricht, tel. 04400-15928.

(rayon 6: Limburg)

PORTEFEUILLES

Dr. J. Swart, Industrierweg 26, Assen. Tel. 05920-3006.

PUBLICATIES : Drs. R. H. Cools, Zijdeweg 57, Wassenaar, tel. 01751-8215

KRINGSECRETARIATEN :

Alkmaar : Honthorstlaan 19, Amsterdam : Titiaanstraat 33/1;

Arnhem : Hommelseweg 486, Den Bosch : Buxtelseweg 48, Vught;

Breda : Biesdonkweg 65, Eindhoven : Hoogstraat 301 A;

Goes : Valckeslotlaan 89, Groningen : Achter 't Hout 1, Roden;

Den Haag : Kijkduinstraat 990, Haarlem : Da Costalaan 46, Driehuis;

Heerlen : Eykhagen college, Leenderkapelweg 27, Schaesberg;

Hengelo : Curaçaostraat 67, Leeuwarden; Altenastreek 21 Dokkum;

Maastricht : Passementmakersdreef 30, Rotterdam : Jan Evertsenplaats 229;

Utrecht : Boreelstraat 21, Hilversum; Venlo : Groenstraat 244;

Zutphen : Deventerweg 58; Zwolle : Steinstraat 9, Kampen.

EIGENTIJDS LEREN

Een nieuwe serie uitgaven van de Stichting Onderwijs Oriëntatie waarin samenwerken
J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh en Van Ditmar, Spruyt,
Van Mantgem en De Does, W. J. Thieme & Cie.

In de serie Eigentijds leren zijn verschenen:

- 1 **Geprogrammeerd leren in didactisch perspectief**
door W. P. Janssen
gebonden f 7,90
- 2 **Programmering in de praktijk**
Een experiment met geprogrammeerde instructie
door Drs. Chr. Boormeester
gebonden f 9,25
- 3 **Mogelijkheden en grenzen van het brugjaar**
door Dr. Ir. P. C. van de Griend
gebonden f 9,25
- 4 **Besteding van studielessen**
door Drs. Geke Linker
gebonden f 5,75
- 5 **Studielessen in Osdorp**
door Drs. J. A. M. Carpay en Drs. Geke Linker
gebonden f 11,—

Besteladres: J. MUUSSES N.V., postbus 13, PURMEREND
Levering ook via de boekhandel.

Een onmisbaar hulpmiddel bij modern geschiedenis-onderwijs

ATLAS

DER ALGEMENE EN VADERLANDSE GESCHIEDENIS

door Dr. B. A. Vermaseren

met een voorwoord van Prof. P. Geyl

De 18e druk is aangevuld met een grote kaart en twee bijkarten betreffende de Belgische Congo tot 1960. Verder zijn toegevoegd vier schema's van de belangrijkste internationale organisaties: de Verenigde Naties, de Europese Gemeenschap, het Europees Parlement en de NAVO.

De atlas geeft verder kaarten betreffende alle politieke en economische aanlegenheden, die sinds de Tweede Wereldoorlog van enig belang zijn geweest; nieuwe kaarten van Europese gemeenschappen en van het Nabije Oosten. Kaarten van de Vaderlandse Geschiedenis, Praehistorie der Nederlanden, Vlaanderen en Brabant. De Classes der Ned. Hervormde Kerk.

BEKNOPT ATLAS

DER ALGEMENE EN VADERLANDSE GESCHIEDENIS

door Dr. B. A. Vermaseren

In deze 11e druk heeft het gedeelte over de Vaderlandse Geschiedenis een totaal ander aanzien gekregen. De wens in de schoolboeken meer aandacht te schenken aan de historie van de Benelux partners, ook in die perioden waarin zij staatkundig gescheiden waren, heeft in deze atlas tal van kaarten opgeleverd, die elders niet bestaan.

Het gedeelte dat de moderne tijd behandelt, heeft uitbreiding ondergaan, o.m. kaartjes over „Europa 1919-1939 en de Volkenbond”; een grote kaart „De Ontwikkeling in Afrika”, alsmede een nieuw kaartje aangaande de toestand in het Nabije Oosten. Verder geeft deze 11de druk een aantal schema's over twee pagina's, die inzicht geven in de opbouw van de voornaamste internationale organisaties, die na de Tweede Wereldoorlog zijn ontstaan. De in aanmerking komende kaarten zijn bijgewerkt.